

Le Conte populaire français. Contes merveilleux. Supplément au Catalogue de Paul Delarue et Marie-Louise Tenèze. Établi par Josiane BRU, édité par Bénédicte BONNE-MASON, postface de Nicole BELMONT. Presses Universitaires du Midi, 2017, 712 p.

Le Conte populaire français. Contes merveilleux

Carme ORIOL CARAZO

Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

La publicació a finals de 2017 del suplement del catàleg de Paul Delarue i Marie-Louise Tenèze relatiu a les rondalles meravelloses suposa una fita de primera magnitud en els estudis sobre rondallística. El suplement del catàleg, establert per Josiane Bru i editat per Bénédicte Bonnemason, és el resultat d'un extens i exhaustiu treball per posar al dia els dos primers volums (els dedicats a les rondalles meravelloses) de *Le Conte populaire français: catalogue raisonné des versions de France et des pays de langue française d'outre-mer*, una obra de referència en els estudis de rondallística que va iniciar l'eminent folklorista Paul Delarue (1889-1956), que va continuar Marie-Louise Tenèze (1922-2016) des del Centre d'Ethnologie Française a París, i que anys més tard, va assumir Josiane Bru, investigadora del Centre d'Anthropologie Sociale de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) i del Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) a Tolosa de Llenguadoc. La continuïtat i durada en el temps d'aquest important projecte rondallístic es veu reflectida en l'autoria dels diversos volums de l'obra, publicats entre els anys 1957 i 2000, i dedicats respectivament a les rondalles meravelloses (vol. 1, Delarue 1957; vol. 2, Delarue/Tenèze 1964), a les rondalles d'animals (vol. 3, Delarue/Tenèze 1976), a les rondalles religioses (vol. 4, Delarue/Tenèze 1985) i a les rondalles-novel·la (vol. 5, Tenèze/Bru 2000). L'obra, encara inacabada a causa de l'alt nivell d'exigència dels seus successius autors i de la gran quantitat de materials objecte d'estudi, és en curs d'elaboració al Centre d'Anthropologie Sociale a Tolosa de Llenguadoc. Els volums encara pendents de publicar són els de les rondalles del gegant beneit, les facècies i anècdotes, i les rondalles formulístiques.

El volum que ara es publica és hereu dels treballs esmentats i forma part d'una llarga tradició en l'estudi i en la catalogació de les rondalles que té com a base el sistema tipològic de classificació ideat pel folklorista finès Antti Aarne, ampliat i desenvolupat posteriorment pel nord-americà Stith Thompson, i, finalment, revisat i actualitzat per un equip d'investigadors sota la direcció de l'alemany Hans-Jörg Uther. Aquest sistema tipològic internacional és conegut de forma abreujada per les sigles ATU, que fan referència a les inicials dels cognoms dels autors de les successives edicions dels catàlegs: Aarne, Thompson i Uther.

La publicació que ara ens ocupa segueix la línia metodològica que caracteritza l'obra *Le Conte populaire français* i, particularment, els dos volums dedicats a les rondalles meravelloses. Josiane Bru ho expressa en els següents termes: «le supplément au catalogue français des contes merveilleux que nous publions aujourd'hui s'imposait depuis longtemps pour recenser et classer les matériaux nouveaux ou revisités depuis la publication des volumes de 1957 et 1964. Construit au plus près de ce modèle auquel il renvoie pour une étude approfondie, il est cependant conçu comme un outil de travail autonome, utilisable par le novice aussi bien que par les familiers des catalogues de contes» (p. 13).

Efectivament, el llibre està en la línia dels volums publicats per Delarue i Tenèze pel que fa al nivell d'exigència i a la presentació de la informació, tot i que té un segell particular. El llibre és un catàleg tipològic, però també una obra de reflexió sobre la rondalla, que ens acosta a la seva comprensió com a fet literari i comunicatiu en constant canvi i evolució.

La part dedicada a la catalogació comprèn l'espai central i més extens del llibre. Aquesta part es complementa amb dos estudis: una introducció de Josiane Bru i un epíleg de Nicole Belmont. La introducció de Bru va seguida d'una completa bibliografia que dona l'entrada al catàleg. Els dos estudis aporten una reflexió profunda, però alhora clara i ben entenedora, sobre la naturalesa de la rondalla, el seu sentit, la seva funció i la seva vitalitat. Tal com expressa la dedicatòria, «En hommage à Marie-Louise Tenèze», el llibre, en conjunt, és un reconeixement a la feina feta per la folklorista, que va guiar l'evolució de l'obra des que va prendre el testimoni deixat per Paul Delarue fins a la seva mort. Les reflexions de Tenèze sobre la naturalesa de la rondalla i sobre les dificultats de la seva catalogació són presents al llarg de tot el llibre tant en la introducció i l'epíleg com en les notes de Josiane Bru als tipus rondallístics que inclou el catàleg.

En la Introducció, Josiane Bru explica que la motivació que l'ha dut a actualitzar els volums dedicats a les rondalles meravelloses està relacionada amb l'interès que ha suscitat *Le Conte populaire français* en les darreres dècades: «Initialement prévu pour favoriser les études comparatistes des chercheurs qui, au Congrès international de folklore de Paris en 1937, déploraient la faiblesse de la documentation française sur les conte, le catalogue Delarue-Tenèze a vu son public s'accroître et se diversifier dans le dernier tiers du vingtième siècle. Nombreux et nombreuses sont les bibliothécaires, animateurs de médiathèques, enseignants ou thérapeutes, étudiants et écoliers sensibilisés à la beauté et à l'intérêt des contes populaires qu'ils appréhendent souvent à travers des filtres déformants faute notamment d'outils adéquats pour prendre contact avec la multiplicité des variantes» (p. 15).

A continuació, Bru fa un breu recorregut històric per explicar com va sorgir l'interès per les rondalles i situa els germans Grimm com els primers que van adonar-se de la singularitat i del caràcter propi que tenien aquests relats tradicionals. L'èxit assolit pel recull de rondalles publicats pels Grimm a Alemanya va estimular la recollida d'aquests relats en altres països europeus. Aviat va sorgir l'interès pels estudis comparatius i els investigadors de l'escola fina van idear un tipus de catalogació per facilitar aquesta tasca. Amb relació a aquest tema, Bru explica la noció de «rondalla-tipus», així com la gestació del catàleg tipològic internacional i de l'evolució de les seves successives edicions i ampliacions. La introducció també aporta reflexions molt interessants sobre les diferències entre la rondalla i la llegenda, ja que de vegades hi ha temes narratius que tenen entrada en el catàleg tipològic internacional però que poden presentar formes narratives diferents. Finalment, una exposició detallada sobre l'especificitat de la rondalla i les aportacions al seu estudi fetes per investigadors com Vladimir Propp, Claude Lévi-Strauss i Marie-Louise Tenèze tanca aquesta part introductòria que prepara adequadament el lector per a l'ús del catàleg que trobarà a continuació.

Entre la introducció i el catàleg hi ha l'apartat dedicat a la bibliografia, formada per catàlegs de rondalles, obres fonamentals, reculls de referència, estudis,

així com per la llista de reculls utilitzats per a la localització de les versions que s'inclouen en el catàleg.

El catàleg pròpiament dit comprèn una entrada, en forma de capítol, per a cadascun dels tipus rondallístics corresponents a les rondalles meravelloses (ATU 300 a ATU 749) que es troben representats en el corpus de versions estudiades. Cadascun d'aquests capítols conté la informació següent: el número del tipus i el seu títol en francès; les pàgines corresponents als volums publicats el 1957 i el 1964; el títol en anglès corresponent al catàleg internacional (ATU); la menció a les versions de reculls folklòrics (Grimm, Espinosa...) i literaris (Basile, Perrault...) de referència; el text complet d'una de les versions amb l'esment de la font d'on s'ha extret; la llista de les versions estudiades; una nota explicativa sobre les característiques del tipus rondallístic, i la referència a l'article de l'*Enzyklöpadie des Märchens* sobre el tipus rondallístic (quan n'hi ha), així com als estudis publicats més importants referits a la tradició francesa.

En l'organització del catàleg, des d'una posició crítica i ben argumentada que té en compte el conjunt de versions analitzades, es respecta el criteri adoptat per Delarue i Tenèze encara que difereixi de la solució establerta en la darrera revisió del catàleg internacional (Uther 2004). Així, per exemple, dins del tipus 301 «Les princesses délivrées du monde souterrain» es conserva la subdivisió en els subtipus 301A i 301B, que recollia l'edició d'Aarne/Thompson (1961) i que va eliminar la d'Uther (2004). I pel que fa al tipus 513 «Le bateau qui va sur terre comme sur mer ou Les doués», no es considera la subdivisió en els subtipus 513A i 513B establerta a Uther (2004). Així mateix, seguint el criteri adoptat per Delarue, s'inclouen sota el tipus 671 «Les trois langages» les versions pertanyents al tipus 517. Tot i aquest criteri de respecte a les decisions classificatòries preses per Delarue i Tenèze, el catàleg s'adequa també als canvis introduïts en el catàleg internacional en la darrera revisió de 2004, ja que esmenta sistemàticament el tipus ATU que correspon en cada cas. Així mateix, el catàleg s'actualitza com a conseqüència de les noves versions localitzades i, per tant, inclou tipus rondallístics que no figuraven als catàlegs de Delarue i Tenèze, com són els números ATU 318, 361, 580, 711, 716* i 726.

Les notes que figuren al final de cada tipus rondallístic aporten, a més d'explicacions de tipus classificatori, tot un seguit de consideracions sobre la variació inherent a la tradició oral. Així, per exemple, es comenta el fet que un mateix tema pugui aparèixer en forma de rondalla, facècia, història de por, llegenda o relat etiològic. En són exemples representatius les versions del tipus 366 «Rends-moi ma jambe», que es poden trobar en forma de rondalla, llegenda i història de por, i les versions del tipus 449 «L'homme qui a épousé une femme vampire», que poden adoptar forma de llegenda o de facècia. Les notes també aporten informació sobre les connexions entre l'oral i l'escrit. Així, s'explica que algunes versions orals denoten la influència de versions dels Grimm. Aquesta influència es fa visible, per exemple, en versions dels tipus 426 «Les deux fillettes, l'ours et le nain», 431 «La maison dans la forêt» i 440 «Le roi-grenouille». Així mateix, versions dels tipus 561 «Aladin ou La lampe merveilleuse» i 676 «Sésame, ouvre-toi» denoten la influència de *Les mil i una nits*. Altres comentaris de les notes, com per exemple els relatius al to feminista de les rondalles dels tipus 500 «Le nom de l'aide» i 501 «Les trois fileuses», són d'interès indiscutible per als estudis de folklore, ja que poden obrir vies interpretatives des d'una perspectiva de gènere.

L'estudi de Nicole Belmont, «Le conte merveilleux: une tranquille étrangeté», amb què es clou el llibre constitueix un magnífic treball que posa en valor la importància del corpus inventariat en el catàleg. Belmont realitza una anàlisi profunda sobre la naturalesa de la rondalla a partir de les aportacions d'estudiosos com Stith Thompson, Vladimir Propp, Claude Lévi-Strauss, Marie-Louise Tenèze i Max Lüthi, entre d'altres. Parla de l'estabilitat dels esquemes narratius de la rondalla, de la combinació de tradició i invenció en cada nova realització, de la importància de les variants, etc. Del seu estudi és especialment remarcable el desenvolupament de la idea de *miss en ordre* del corpus francès inventariat d'acord amb la tipologia del catàleg internacional, que té a veure amb l'organització interna de la narració i que Tenèze va tractar en l'article «Distinctions fondamentales dans la mise en ordre des contes merveilleux français», publicat el 1974. També és especialment clarificadora l'explicació sobre els cinc trets que determinen l'especificitat literària de les rondalles de tradició oral, tal com va ser exposada per Lüthi en el llibre *Das europäische Volksmärchen. Form and Wesen*, publicat el 1947. Aquests trets són: la unidimensionalitat, l'absència de profunditat, l'estil abstracte, l'aïllament, i la sublimació i implicació universal.

Per acabar, cal remarcar l'esperit amb què Josiane Bru ha plantejat la seva tasca en tant que autora i responsable del treball catalogràfic i d'estudi de les rondalles. A mesura que la seva investigació anava avançant, va compartir reflexions, dubtes i criteris amb especialistes en l'estudi de la rondalla que li van aportar punts de vista valuosos i, sobretot, estímul per continuar la recerca. Entre aquestes persones, mereixen una menció especial Marie-Louise Tenèze, Nicole Belmont, Alice Joisten i Bénédicte Bonnemason. Les paraules d'agraïment de Josiane Bru, al final de la introducció del llibre (p. 27-28), són el millor reconeixement a un treball de col·laboració molt fructífer que ha donat com a resultat una obra de primer nivell: «Assurer une suite au chantier du catalogue Delarue-Tenèze est un honneur. C'est aussi et d'abord une lourde charge. Seule la confiance que me témoignait publiquement Marie-Louise Tenèze en me «passant le flambeau» à la fin de sa préface au volume concernant les Contes-nouvelles en même temps que la documentation qu'elle m'a transmise m'a amenée à élaborer peu à peu ce supplément aux deux volumes anciens. Les suivants sont en cours de rédaction. Ces dernières années un échange soutenu avec Nicole Belmont sur le sens et la nature de ces contes ainsi qu'avec Alice Joisten pour une première mise en forme de l'ouvrage m'ont permis de concrétiser le chantier. Enfin, en septembre 2013, l'arrivée au Centre d'anthropologie sociale à Toulouse de Bénédicte Bonnemason, ingénieur d'études à l'EHESS, a conduit à finaliser ce travail de longue haleine. Ses compétences et sa rigueur, au service d'un intérêt profond et d'une approche sensible des contes oraux acquis lors de ses précédentes fonctions, sont le meilleur garant de la continuité de l'entreprise». Ens hem de felicitar, doncs, de l'aparició d'aquest volum, que representa un pas molt important cap a la consecució final de la que és, sens dubte, una obra de referència per als estudiosos de les rondalles, *Le Conte populaire français*.